

Nielsen som drivkraft) og frem til 1980.

De mange artikler, som i første række henvender sig til et videnskabeligt publikum, afspejler på udmærket vis Niels Skyum-Nielsens tre hovedinteresser og brede virkefelt.

Jens E. Olesen

Ingeborg Kähler: *Der Bordscholmer Altar – Zeichen in einer Krise*. Studien zur Schleswig-holsteinischen Kunstgeschichte, Bd. 14. Udg. af Gesellschaft für schleswig-holsteinische Geschichte. (Karl Wachholtz Verlag, 1981). 134 s. + 97 plancher.

Ingeborg Kähler viser med bogen om Hans Brüggemanns Bordscholmer Alter en sjældent set evne til at forbinde kunsthistorie, åndshistorie og profan historie. Mange har hidtil beskæftiget sig med Brüggemanns alter, ingen er trængt så dybt ind i dets hemmeligheder som Ingeborg Kähler.

I dag står alteret i Slesvig domkirke, hvor det har stået siden 1666. Oprindeligt stod det i den mindre kirke, der tilhørte Augustiner-ordenen i Bordscholm. Denne kirke var tænkt som gravkirke for hertug Frederik af Slesvig og Holsten, den senere kong Frederik 1. af Danmark. Hans første gemalinde, Anna af Brandenburg, blev begravet her i 1518. Brüggemanns alter var færdigt i 1521.

Med stor indlevelsessevne har Ingeborg Kähler først søgt at anbringe alteret i den oprindelige sammenhæng i kirkerummet i Bordscholm. Efter indgående beskrivelse af alterets forskellige elementer tolker hun dets indhold som et udtryk for den reformkatholicisme, der havde sit udgangspunkt i Augustinerklostret i Windesheim i Holland, og som især kom til udtryk op imod og lige efter år 1500.

Den fromhedsretning, som Windesheim repræsenterede, lå på linje med de tanker, Erasmus fra Rotterdam gjorde sig, og som kort kan udtrykkes som en bestræbelse for at befri kirkens budskab for den skolastiske tradition. Ingeborg Kähler har nøje studeret Erasmus af Rotterdams skrifter. Hun tolker billedernes budskab ud fra et Erasmus-begreb »per visibila ad invisibila« (gennem det synlige til det usynlige), dvs. alteret opfordrede til meditation og krævede anspændelse af alle menneskets åndelige kræfter og følelser for, at det gennem en voksende åndelighed kunne blive i stand til at leve livet efter moralske normer.

Ikke nok med det: alteret ses også i politisk sammenhæng. Ingeborg Kähler har taget tråden op efter Fritz Fuglsang (ikke Hans, som hun skriver), der betragtede hertug Frederik som stifter af alteret. Overbevisende forklarer forfatterinden, hvorledes alteret var et led i udsmykningen af den gravkirke, han havde tænkt sig for sig og sin slægt i Bordscholm.

På alterets predella, dets bærende understykke, findes figurer, der ganske tydeligt viser hertug Frederiks træk. Her er fremstillet 4 bespisnings-scener, to gammeltestamentlige og to nytestamentlige. Et særlig godt indtryk af Frederik får man i et nadverbillede, hvor han sammen med verdslige og gejstlige personer nyder den hellige nadver. Stiltfærdigt er han indpasset i helheden uden tegn på sin fyrstelige værdighed.

Ingeborg Kähler foretager nu en interessant udvidelse af sit emne ved at sammenligne Brüggemanns alter med Claus Bergs alter i Odense. Det blev færdigt omtrent samtidig og er nu anbragt i Sct. Knuds kirke. Oprindeligt stod det i Gråbrødreklostret i Odense, der var tænkt som gravkirke for kong Hans og hans efterkommere.

først ved en detaljeret undersøgelse som den foreliggende kan byernes vilkår gennem århundrederne erkendes. Her mangler skildringer af provinsbyerne i samme omfang. Særlig kan det fremhæves, at mens Steffen Linvald har haft mange billeder at vælge imellem fra denne lille plet af København, savnes et tilsvarende materiale fra provinsen.

Helge Søgaard

Hans Gregersen: *Skipper Klement*. (Forlaget Bygholm, 1981). 87 s., ill. kr. 88.

Det unge, frederikshavnske forlag Bygholm markerer sig med en række værker af lokalhistorisk tilsnit. Efter bogen om Stygge Krumpen fra 1979 (anmeldt i Fortid og Nutid XXIX 1981 s. 326f) foreligger allerede et nyt skrift i samme fornemme udstyr om Børglum-bispens samtidige, oprørslederen Skipper Clement. Teknisk er bogen en bedrift. Usædvanligt smukke fotografier af Hans Nielsen veksler med sobre, tiltalende tegninger af Henrik Bygholm, der også har æren af bogens grafiske tilrettelæggelse. Både fotografier og tegninger anlægger en mørk, lidt dystert stemning, der harmonerer fulendt med bogens emne og det storladne nørrejyske og vendsysselske landskab, der er skuepladsen for Skipper Clements bedrifter. Hans Nielsen briller især med nogle optagelser fra Helligåndsklostret i Ålborg, som formeligt »ånder« af senmiddelalder. Derimod kunne man uden skade have sparet bogens øvrige illustrationer, der uundgåeligt virker som et udvandet opkog af Politikens Danmarkshistorie. Mærkeligt nok har man ikke ofret en tur ned til Mariager og Udbyneder på Hans Nielsen, men har nøjedes med at indforskrive fotografier af henholdsvis

Stygge Krumpens gravsten og det velkendte kalkmaleri af Christian II (?) i havsnød fra sjællandske forskningsinstitutioner. Omslagets farvestrålende kalkmaleri fra Dronninglund kirke angives at være fotograferet af Hans Nielsen, det samme sceneri inde i bogen i sort-hvidt af Nationalmuseet.

Mere beklageligt er dog, at de talrige illustrationer slet ikke er forbundet med bogens tekst. Lovligt mange fornemmes direkte irrelevante, således en serie mønske kalkmalerier, der jo ofte er gengivet i andre værker. Nogle er mærkeligt ukritisk valgt. Wullenwever, grev Christoffer og Johan Rantzau vises i sene, historisk og kunstnerisk underlødige gengivelser. Havde der ikke været mere mening i at bringe nogle af Niels Larsen Stevns' fresker fra Centralbiblioteket i Hjørring, der bl.a. forestiller Skipper Clement? De fleste illustrationer er heldigvis af lokal oprindelse, men alle konklusioner om en mulig sammenhæng med tildragelser, der omtales i bogen, overlades til læseren. F.eks. kunne vel de interessante udskårne skibe i Sæby kirkes munkestole, som endnu er lidet kendte, og som Hans Nielsen har indfanget i flere spændende optagelser, have været knyttet til Skipper Clements løbebane.

Undtagelsen er nogle helsides gengivelser af samtidige dokumenter, der er strejft i teksten. Det har været fremført – og gentages i bogen – at Skipper Clement måske kunne være identisk med en Clement Munck, der nævnes i Ålborgs Guds legems lavs protokol 1511. Billedteksten henviser imidlertid til en Klement Nielsen i protokollens venstre spalte, mens Clement Munck står i højre spalte. Da det i øvrigt af bogen fremgår, at Skipper Clement både i skotske og danske kilder kaldes Clement Andersen, må den eneste forsvarlige historiske konklusion være, at vi faktisk intet kender til skipperens